

TARİHÎ TÜRK LEHÇELERİ VE ÖZBEK TÜRKÇESİNDE ZAMAN VE MEKÂNDA SINIRLAMA GÖREVİ ÜSTLENEN YAPILAR

Volkan COŞKUN

Tarihî Türk Lehçeleri ve Güneydoğu Türk Lehçelerinden Özbek ve Uygur Türkçelerinde cümlede sınırlama fonksiyonunu yüklenen yapılar: a) *teg* edatı ve ekli şekilleri b) *kadar* edatı c) *+geçe*, *+keçe*, *+gaça* (Özb. *+gäçä*, *+käçä*, *+qaçä*; Uyg. *+giçe*, *+geçe*, *+kiçe* *+kiçe*) sınırlama hâli ekleri olmak üzere üç bölümde toplanabilir. Bunlardan çoğu kez ET *+deg*, *+dag*, *+teg*, *+tag*; Özb. *+dek*, *+däy*; Uyg. *+dek*, *+tek* şekillerinde ekleşmiş olarak karşımıza çıkan *teg* edatıyla A. *kadar* edatı eşitlik-benzerlik görevlerini de üstlenmişlerdir.

Biz, ilk önce *+geçe* sınırlama hâli üzerinde durmak istiyoruz. *+geçe* sınırlama hâli eki, *-ge* yönelme hâli ekiyle *-çe* eşitlik hâli ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu ek, isimlerin sonlarına getirilmektedir. Bu ekteki *-ge* eki bir hareketle birlikte bir yaklaşmayı da ifade etmektedir. Bu hareketi sınırlama vazifesini üzerine alan ek ise eşitlik hâli eki *-çe* dir. Dolayısıyla, *-ge* eki, hareketin başlangıcını ve bunu müteakip bir yaklaşmayı ifade ederken; *-çe* eşitlik hâli eki ise, hareketin ve yaklaşmanın bittiğini ifade etmektedir. *+geçe* eki hem mekân hem de zaman da sınırlama vazifesine sahiptir.

Bu eke, taradığımız kadarıyla ne kitabelerde, ne Uygur yazmalarında, ne Karahanlı dönemi eserleri olan *Divanü Lûgat-it-Türk*, *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık*'da ne *Mukaddimetü'l Edeb* ve *Nehcü'l-Feradis* gibi Harezmi dönemine ait eserlerde, ne de Kıpçak sahasındaki eserlerde rastlayabildik.

+geçe ekiyle ilgili ilk bilgiler, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın *Gramer Terimleri Sözlüğü* ile *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1958*'de yazmış olduğu "Türk Dilince *-ça* Eki Ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme" adlı makalesinin "Sınırlama (Limitativus) Vazifesi" bölümünde mevcut bulunmaktadır.

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz; bu eki, isimlere yönelme ekinin sonra gelerek mekânda ve zamanda sınırlama gösteren ek olarak tanımlamış ve *-ga* yönelme hâli ekiyle *-çe* ekinin birleşmesinden meydana geldiğini ifade etmiş ve şu örnekleri vermiştir: Oğuz Kağan Destanında: *ta kün batusıgaça tegen erdi; oklarını kökkeçe atuñ; Çağ. emdigeçe* “şimdiye kadar”; EAT. *beşyılgaça* “beş yıla kadar”; Kazan *tüngeçe* “geceye kadar”, *yazgaça* “yaza kadar”; Bar. Tara. Tob. *onyeşkeçe* “on yaşına kadar”; Siv., Tok. ağzı *şindiyece*; Kay. ağzı *o zamanaca*; Kır. ağzı *bu vahtaca*; Mal. ağzı *aşamaca, yassıyacah, şafağacah*; Yoz. ağzı *aşamaca*; Afy. ağzı *gışacan*; Kars ağzı *savahacan* “sabaha kadar.”¹

Görüldüğü gibi *+geçe* eki Anadolu ağızlarında ve Türkiye dışı Türk lehçelerinde (Kazan, Bar., Tar., Tob., Tüm..) kullanılmaktadır. Fakat Güneydoğu Türk Lehçelerinden olan Özbek ve Uygur lehçelerinde, diğer lehçelerden çok daha bariz ve yerleşik olarak kullanılmaktadır. Diğer lehçelerde örneklerine az rastladığımız bu ek, Güneydoğu Türk Lehçelerinde edebî dilde çok kullanılması dolayısıyla, “Sınırlama Hâli Eki” olarak dilbilgisi terimleri arasına katılmıştır.

Bu makalemizde *+geçe* ekinin hangi dönemlerde ortaya çıktığını ve daha önceki dönemlerde sınırlama fonksiyonunu yüklenen yapıların neler olduğunu ortaya koymaya çalıştığımızdan, derinliğine bir araştırma yapmayı gerekli gördük. Maksadımız sınırlama fonksiyonu yüklenen yapıların mukayeseli bir tablosunu ortaya çıkarmaktı, bu sebeple her döneme ait örneklerden her yapı için, en az bir örnek vermeyi uygun gördük.

Eski Türkçe döneminde *+geçe* eki yerine yönelme hâli eki *+teg, tegi* edatları kullanılmıştır: *Bu Tabgaçda yırtıya teg oguz ara yeti eren yağı bolmuş.* “Bu Çinde kuzeye doğru Oğuzlar arasında yedi er düşman olmuş.” (ETY 128,5); *Birgerü tokuz ersin-ke tegi süledim.* Güneyde Dokuz Ersine kadar sefer ettim.” (ETY, KT, I C 3); *Katıña tegi kalmaduk, bükiñe tegi kodmadık,..* “Kıyısına bucağına kadar hiçbir yer kalmamış...” (BTK, Ir., 9).

Karahanlı Türkçesinde *+geçe* eki yerine yönelme hâli eki *+tegi, tegü, tegin* edatları kullanılmıştır: *İdi edgü tuttuñ bu ödke tegi.* “Bu zamana kadar sen bana çok lutuf ve ihsanda bulundun.” (KB, 1259); *Başıña tegi bağna sadım neçe.* “Sonuna kadar kaç basamak olduğunu saydım.” (KB, 6034); *Kırk yılka tegin bay çığay tüzlinir.* “Kırk yıla değin zengin, yoksul bir olur.” (DLT I, 349-13); *Küniniñ küline tegü yağı.* “Kumanın küline kadar düşman.” (DLT III, 237-10)

1 Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1992

Harezmi Türkçesinde +geçe eki yerine yönelme hâli eki +tegi, tigi, tegrü, deginçe kullanılmıştır: *Kıyametğa tegi meşru kıldım.* (Rb. 140 v-18); *Atlığ yirge tegi yalguz atlıg bargay.* (NF, 10-9); *Uş ançaka tigi kim yir bozulsa* (K. 201); *...tiziñe tegrü... “...dizine kadar...”* (ME, 91-2) *Kırk küñge deginçe* (Ost. Gr. 184).

Kıpçak Türkçesinde +geçe eki yerine yönelme hâli eki +tegrü, tigrü, tigrü, degri, deyri, degin, dakın, deginçe, dakınça edatları kullanılmıştır: *Ançağa tegrü kim...* (Kit. N. 42-2); *Yimekten buruña tigrü tolusen.* (GT. 123-10); *Ol vakıtka tigrü kim...* (GT. 134-12); *Köpge deyri.* (Kıp. Gr. 142); *Uş bu küñe degin atarlar.* (Kit. N. 21-5); *Mekkeke dakın yorıdum.* (Kıp. Gr. 142); *Evden mindüm kal’ağa deginçe* (Kıp. Gr. 142); *Balıknu yidüm başıña dakınça* (Kıp. Gr. 142);

Çağatay Türkçesinde +geçe ekinin yanında yönelme hâli eki +degin, deginçe, degünçe, tegi, degri, tegrü, tigrü, tegüre edatları kullanılmıştır: *Tûrânı Tibetke degünçe alıp... “Turan’ı Tibet’e kadar alıp”* (N Quatr. 56-14); *Tañğa degin “Tan vaktine kadar”* (G Div. 99a-13); *Tañğa tegi “Tan vektine kadar”* (Sek. Div. 3b-10); *İbtidâsıdın intihâsığa deginçe bitildi. “Başından sonuna kadar yazıldı.”* (Küll. S. 16b-8); *Ulugdın kiçigige deginçe* (Muh. Lug. 6); *Kaşları yasın kulakka tegüre tartar közi “Onun gözü, kaşlarının yayını kulağa kadar çeker.”* (L. Div. 68-5); *Tañğa degri “Tan vaktine kadar”* (’Ub. T 34b-1); *Kıyametka tigrü bank-i nemaz aydurdu* (Mi. N. 99-7); *Resula’llahğa tegrü* (Ost. Gr. 183); *Ta Zekeriyya peygamberğa tegrü kim boldı şumarı.* (FS. 3-4).

Arapça olan *kadar* edatı ise sınırlama fonksiyonunda yukarıdaki sahalarda hiçbirinde görülmemektedir. Harezmi sahasında sadece soru edatı olarak birkaç örneği mevcuttur: *Ayıttı ni kadar sevdiñ sen anı.* (K. 2524) Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde sınırlama fonksiyonunda *dek, degin* edatlarının çok kullanılan edatlar olduğunu görüyoruz: *Eydür oğlum mısıra dek yüklediñ.* (KY 1188); *Öylelik (bir) yola degin gıtdiler.* (KY 131); *“Öyleye degin beraber geldiler”* . (VG 456); *Odanın güneşli duvarına degin; buraya degin.* (TS 345); *Tepeye dek çıktı.* (TS 348).

Kadar edatının geniş ve yaygın kullanılışı Eski Anadolu Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde, fakat *kadar* edatı Eski Anadolu Türkçesinde mekân ve zamanda sınırlama fonksiyonunda kullanılmamış, daha çok soru edatı şeklinde kullanılmıştır: *Eytı şimdi ne kadar akça varı* (KY 259).

Eski Anadolu Türkçesinde, zaman ve mekânda sınırlama fonksiyonu için *kadar* edatı yerine *dek* ve *degin* edatları kullanılmıştır. *Kadar* edatının Türkiye Türkçesinde zaman ve mekânda sınırlama fonksiyonunda bol olarak

kullanıldığını görüyoruz: *Bu yaşa kadar sabretmesi budalalık.* (Yal. 4); *Bütün gece sabaha kadar yolun gürültüsünü dinledim.* (TS); *Eve kadar gideceğim.*

+geçe ekinin zamanda ve mekânda sınırlama fonksiyonunda kullanılışının başlangıcını Çağatay Türkçesi sahasında görüyoruz. Çağatay Türkçesi sahasında çalışmalarıyla haklı bir üne kavuşmuş olan Janos Eckmann da, *ge* dativ ekinden sonra, bir hareketin vesile olduğu sonuç veya hedefe işaret için, *-çe* eşitlik hâli ekinin getirilmesiyle olan +geçe ekinin, sınırlama fonksiyonunda kullanıldığını ifade etmiş ve şu örnekleri vermiştir:² *Yarım küngeçe.* “Yarım güne kadar” (İsk. 209b-19); *Otuz yaşka yakınğaça nazm eymeydür erdi.* “Otuz yaşlarına kadar şiir yazmamış idi.” (Mec. 60b-3); *Yol yürüp keçe subh çağığaça yettiler şehriñ kirağığaça.* “Gece yol yürüyüp sabaha doğru şehrin kıyısına kadar ulaştılar.” (SS. 139-387)

A. von Gabain de, *Özbekische Grammatik*'inde aynı şekilde *-ge* ekini yönelme hâli eki (Dativ) ve *-çe* ekini eşitlik hâli eki (Äquativ) olarak nitelmiş ve şu örnekleri vermiştir:³ *Mart aygäçä.* “Mart ayına kadar” (ÖE 5-176); *Üyimgäçä.* “Evime kadar” (ÖE 5-176); *Ul kelgänigäçä köp vaqt ötädi.* “O gelinceye kadar çok vakit geçer.” (ÖE 76-228).

A. von Gabain, *Özbekische Grammatik*'inde sınırlama fonksiyonunda *kadar* edatını da göstermiş, fakat verdiği iki örnekte hangi kaynaktan yararlandığını belirtmemiştir:⁴ *Buharaqa qadar.* “Buhara'ya kadar”; *Küzge qadar.* “Sonbahara kadar”

Özbek Türkçesinde zaman ve mekânda sınırlama fonksiyonunu yüklenen iki şekil karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri *kadar* edatı, diğeri ise +geçe ekidir. Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine kadar karşımıza çıkan zaman ve mekânda sınırlama fonksiyonunu üstlenen *teg*, *tegi* vb. edatlar Özbek Türkçesinde mevcut bulunmamaktadır. Özbek Türkçesinde bu edatların eklenmiş şekli olan *-dek* ve *-däy* ekleri görülmektedir, fakat bu eklerde, sadece eşitlik-benzerlik fonksiyonlarında, *gibi* manasında kullanılmaktadır: *Sofiniñ taşdäy qattık vä buyumdek häräkätsiz yüzi...* “Sofinin taş gibi katı ve eşya gibi hareketsiz yüzü...” (ÇKK 11-273) *Ötgän yılgi qardek erib yok bolgän...* “Geçen yılki kar gibi eriyip yok olmuş...” (ÇKK 88-258).

2 Janos Eckmann, *Çağatayca El Kitabı* (çev. Günay Karaağaç) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 3412, İstanbul 1988.

3 A. von Gabain, *Özbekische Grammatik 1945*, Leipzig und Wien (65-176, 75-228).

4 a.g.e. (s. 66-178)

Güneydoğu Türk Lehçelerinden olun Uygur Türkçesinde de *-dek* ve *-tek* ekleri aynı Özbek Türkçesindeki gibi eşitlik-benzerlik fonksiyonlarında kullanılmaktadır: *küç-i-miz-dek- gücümüz gibi*" (YUTG 52).

Uygur Türkçesinde sınırlama hâli eki için *+giçe*, *giçe*, *+kiçe*, *+kıçe* ekleri kullanılmaktadır. Özbek Türkçesindeki gibi, yönelme hâli ile eşitlik hâli ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir:

1. Mekânda sınırlama fonksiyonunda:

Uniñ yüzi kulikiğiçe kizirip ketti. "Onun yüzü kulağına kadar kızarmıştı." (MUTG 87-10); *Men bu ketim Hotengiçe barimen.* "Ben bu defa Hoten'e kadar gireceğim." (MUTG 87-10).

2. Zamanda sınırlama fonksiyonunda:

İngilizçe dil kursimiz iyongiçe devam kilidu. "İngilizce dil kursumuz Hazirana kadar devam edecek." (MUTG 87-10).

Özbek Türkçesinde sınırlama fonksiyonunda kullanılan *kadar* edatı, sınırlama fonksiyonundan daha ziyade eşitlik derecesi fonksiyonunda kullanılmaktadır. Yaptığımız araştırmada *kadar* edatına rastladığımız 54 cümleden sadece birinde bu edat sınırlama fonksiyonunda kullanılmış, diğerlerinde eşitlik-benzerlik fonksiyonlarında kullanılmıştır.

Zaman ve mekânda sınırlama fonksiyonunda *-gä + qadär*: *Xätin esä häzirgä qadär qulgän işläri ve muämäläläri bilän...* "Hatun ise şimdiye kadar yaptığı işleri ve davranışları ile..." (ÇKK 184-350).

Nicelik gösteren eşitlik derecesi için örnek:

Öz üyiniñ qabristànlär qadär cimcit....bolişini istegän Rəzzàq... "Kendi evinin mezarlıklar kadar sessiz....oluşunu isteyen Rezzak..." (ÇKK 8-185).

Böylece Özbek Türkçesinde zamanda ve mekânda sınırlama fonksiyonunu çoğunlukla *+gäçä* ekinin yüklendiğini söylemek mümkün olmaktadır. Yaptığımız taramalarda *+gäçä* ekine rastladığımız 78 cümlelerin hepsinde, bu ek, mekânda ve zamanda sınırlama fonksiyonunda kullanılmıştır.

Özbek Türkçesinde *+gäçä* ekinin kullanımıyla ilgili örnekler:

1. Mekânda sınırlama fonksiyonunda:

...*därväzä äldigäçä Qurvânbibi çıqdı.* “Büyük kapı önüne kadar Kurvanbibi çıktı.” (ÇKK 19-462); *Uzun yeñi bilän köz yaşläriñi ärtä-ärtä eriniñ ärqasındän därväzägäçä keldi.* “Uzun yeni ile göz yaşlarını sile sile kocasının arkasından dış kapıya kadar geldi.” (ÇKK 256-134); *Undän keyin, äyvängäçä yetib qalgän Miryâqubniñ..* “Ondan sonra eyvana kadar giden Miryakub’un...” (ÇKK 256-140); *Uni tà köçä eşigigäçä uzätib çıqqan Enäxânniñ...* “Onu ta sokak kapısına kadar geçiren Enehan’ın” (ÇKK 77-546); *...Miryâqub qumâriqniñ etäklärigäçä bärrib kelib...* “Miryakub arkın eteklerine kadar gidip...” (ÇKK 133-364); *Biletläär Moskvägäçä.* “Biletler Moskova’ya kadar.” (ÇKK 261-101); *Şu bilän ikki küñ içidä u şumli xabär yer yüzini äylänib Mäkkätillägäçä yetip bärädi.* “Böylece iki gün içinde o uğursuz haber yer yüzünü dolaşp Mekke’ye kadar gider.” (ÇKK 377-65); *Şarqnı başdän ayaqgäçä yürerdñ.* “Şarkı başdan ayağa kadar yürürdün.” (ÇŞ 492-8);

2. Zamanda sınırlama fonksiyonunda:

Ertäsi küñi peşingäçä däñ qätib uxlägänini körgän kâmpir häyrän boldi. “Onun ertesi gün geç vakte kadar derin derin uyuduğunu gören kadın şaşırıldı.” (ÇKK 297-134); *...äzängäçä yätgän cäyidä u yâq-bu yâqqa ağanäb oy oylärdi.* ..., “Ezana kadar yattığı yerde o yana bu yana dönüp düşünürdü.” (ÇKK 372-389); *..., här ämin özigä keräкли ikki yigitni yâpib indingäçä mengä bildirädi.* “..., Her emin kendine gerekli iki yiğiti öbür güne kadar bulup bana bildirir.” (ÇKK 315-37); *Häligäçä äz tâpgän bolsä, bundän näri köp tâpär.* “Şimdiye kadar az kazandıysa, bundan sonra çok kazanır.” (ÇKK 115-293); *..., ertägäçä birär iläci tâpilib qälär.* “..., Yarına kadar bir çaresi bulunur.” (ÇKK 42-106); *Sältilärnikidä keçgäçä säfärgä täyyärlänip...* “Saltillerde geç vakte kadar sefere hazırlanıp...” (ÇKK 27-1); *Köñil şu çaqqaçä tirik mi edi?* “Gönül bu zamana kadar diri miydi?” (ÇŞ 356-9); *Toygäçä... kelämän.* “Düğüne kadar gelirim.” (ÇKK 165-165).

Güneydoğu Türk Lehçelerinden Özbek Türkçesinde sınırlama hâli ekleri olan *+gäçä, kâçä, +qaça* ekleri, Çağatay Türkçesi döneminde yönelme hâli eki *-ge* ile eşitlik hâli eki *-çe* ekinin birleşmesiyle ortaya çıkmış, zamanda ve mekânda sınırlama fonksiyonunu yüklenerek, yazı dilinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu eke, Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemlerinde rastlayamıyoruz. Bu dönemlerde sınırlama fonksiyonunu yönelme hâli eki *+teg, tegi, tigi, tegrü* vb. edatların yüklendiğini görüyoruz. *Oğuz Kağan Destanı*’nda *+geçe* ekinin bir iki örneğine rastlamaktayız: Bu destanın Uygur Türkçesiyle 14. asırda Doğu Türkistan’da Turfan bölgesinde yazıldığı görüşleri dikkate alındığında Yeni Uygur Türkçesinde bugün de canlılığını muhafaza eden *+giçe, +kiçe, +gıçe, +kıçe* ekinin, 14. yüzyıldan itibaren oluşmaya başladığı ve 15.

yüzyıldan 19. yüzyıl sonlarına kadar hayatını sürdüren Çağatay Türkçesinin tarihî gelişmesi neticesinde 20. yüzyılın başlarından itibaren şekillenmeye başlayan Güneydoğu Türk Lehçelerinde “sınırlama hâli eki” olarak yerini aldığı var sayılabilir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Çağatay Türkçesi ile Anadolu Türkçesi arasında güçlü bir etkileşim söz konusu olduğundan, +geçe eki Anadolu ağızlarında yaşamaya başlamış, fakat yazı diline geçerek yerleşik bir hâl almamıştır. Bugün Anadolu ağızlarının bazılarında az sayıda yaşayan +geçe eki, Güneydoğu Türk Lehçelerinde edebî dilde yerini almış ve sınırlama hâli eki” olarak dil bilgisi terimleri arasına katılmıştır.

KISALTMALAR

- BTK : *Büyük Türk Klasikleri*, Cilt 1, İstanbul 1985.
- ÇKK : *Çolpan'ın Keçe ve Kündüz Romanı*, Metin-İndeks-Gramer, Yayınlanmamış dok. tezi, Volkan Coşkun, Edirne 1996.
- ÇŞ : *Çolpan'ın Şiirleri*, Metin-Aktarma-İnceleme, Dr. Hüseyin Özbay, Ankara 1994.
- DLT I : *Divanü Lûgât-it Türk Dizin*, Çev. Besim Atalay, Ankara 1999.
- DLT II : *Divanü Lûgât-it Türk Tercümesi*, Çev. Besim Atalay, Ankara 1998.
- ETY : Hüseyin Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Ankara, 1987.
- FŞ : Nevâyî, *Ferhâd u Şirin Mesnevisi*, Mezuniyet tezi, Mehmet Ateş, Türkiyat Enstitüsü T. No. 759.
- G Div : *Gedâ. Dîvân*. Elyazma. Bibliotheque Nationale, Suppl, turc 981, s. 96b-161b. Blochet II, s. 117.
- GT : Seyfi Sarayi, *Gülistan Tercümesi*, Hazırlayan: Ali Fehmi Karamanlıoğlu, Ankara 1989.
- İsk. : Nevâ'î. Sedd-i İskenderî. Elyazma. Ayasofya Kütüphanesi, No. 3854, s. 195bX272a Levend, s. 191-192.
- K : *Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri*, Yayımlayan: Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, İstanbul 1968.

- KB : Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, Yayınlayan: Reşit Rahmeti Arat (Metin, Çeviri) Ankara 1991, (İndeks) İst. 1979.
- Kit. N. : *Kitabu fi Nuşşab*, mezuniyet tezi, Aysel Altunay, Türkiyat Enstitüsü T. No: 552.
- Küll. : *S. Nevâ'î. Küllîyât. Elyazma*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan 808. Levend, s. 130-142; Karatay, s. 105-106, No. 2298.
- KY : *Kıssa-i Yusuf, Erzurumlu Darîr*, Hazırlayan: Dr. Leylâ Karahan, TDK Yayınları: 597, Ankara 1994.
- L Div. : İsmail Hikmet Ertaylan, *Lûtfi Divanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 863, İstanbul 1960.
- ME : *Mukaddimetü'l-Edeb*, TDK Yayınları, No: 535, Nuri Yüce, Ankara 1993.
- Mec. : *Nevâ'î. Dîvân. Elyazma*, İstanbul Üniversite Kütüphanesi T.Y. 841, istinsah: 942/1535-36.
- Mi. N. : *Miracnâme*, Metin-İndeks, Osman F. Sertkaya, Türkiyat Enstitüsü Mezuniyet Tezi, No: 845.
- MUTG : Mahmut Kaşgarlı, *Modern Uygur Türkçesi Grameri*, Orkun Yayın Evi, İstanbul 1992.
- NF : *Nehcü'l-Feradis (Metin)*, J. Eckmann, TDK Yayınları: 518.
- Ost. Gr. : Carl Brockelmann, *Osttürkische Grammatik der Islamischen Literatur-Sprachen Mittelasiens*, Leiden 1954.
- ÖE : *Özbek Edebiyatı, 18 moderne özbekische Novellen aus dem Besitz von Herrn Dr. Benzing*.
- Rb. : Rabguzi, *Kısasü'l-Enbiyâ*, Mezuniyet tezi, Sevinç Uras, Türkiyat Enstitüsü T., No: 463.
- Sek. Div. : *Sekkâkî, Dîvân. Elyazma*. British Museum, Or. 2079 Rieu s. 284.
- SS. : Parsa Şamsiev, *Alişer Navaiy, Hamse, Sab'ai Sayyar*. Taşkent 1956.

- TS : *Türkçe Sözlük*, TDK Yayın, Cilt 1-2, Ankara 1995.
- ‘UB. T : ‘*Ubeydu’llah Han (‘Ubeydi). Dîvân*. Elyazma, Topkapı Sarayı Kütüp., III. Ahmet, No. 2381, s. 21a-41a. İstanbul Kitaplıkları Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, I, s. 165-166, No: 69; Karatay, II, s. 110, No: 2308.
- VG : *Dâstân-ı Varka ve Gülşah*, işleyen: Hâlîde Dolu, Türkiyat Enstitüsü T., No. 260.
- Yal. : Peyami Safa, *Yalnızız*, (ikinci basılış), İstanbul 1967.
- YUTG : Rıdvan Öztürk, *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, No: 593, Ankara 1994.

BİBLİYOGRAFYA

- Ali Fehmi, *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, No: 579, Ankara 1994.
- , *Gülîstan Tercümesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, No: 544, Ankara 1989.
- A. von Gabain *Eski Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, No: 332, çev. Mehmet Akalın, Ankara 1988.
- , *Özbekische Grammatik*, Leipzig, Wien 1945.
- , *Büyük Türk Klasikleri*, Cilt 1, İstanbul 1985.
- Hüseyin Özbay, *Çolpan’ın Şiirleri, Metin-Aktarma-İnceleme*, Ankara 1994.
- Hüseyin Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, No: 429, Ankara, 1994.
- Janos Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, çev. Günay Karaağaç, İst. Üni. Ed. Fak. Yayınları, No: 3412, İstanbul 1988.
- Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lûgât-it Türk Dizin*, çev. Besim Atalay, Ank., 1999; *Divanü Lûgât-it Türk Tercümesi*, çev. Besim Atalay, Ankara., 1998.
- M. Askarava, H. Abdurahmanov, *Özbek Tili Grammatikasining Praktimu*, Taşkent 1972.
- Mahmut Kaşgarlı, *Modern Uygur Türkçesi Grameri*, Orkun Yayın Evi, İstanbul 1992.
- Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, MEB Basım Evi, İstanbul 1984.
- , *Kutb’un Hüsvrev ü Şirin’i ve Dil Hususiyetleri*, İst. Üniv. Ed. Fak. Yayınları, İstanbul 1968.
- J. Eckmann, *Nehcü’l-Feradis, Metin*, TDK Yayınları, No: 518, Ankara, 1995.

Nuri Yüce, *Mukaddimetü'l-Edeb*, TDK Yayınları, No: 535, Ankara 1988.

———, *Özbek Tilining İzahli Lugati*, Cilt 1-2, Moskova 1981.

Reşit Rahmeti Arat, *Atebetü'l-Hakayık*, TDK Yayınları, No: 32, Ankara 1992.

———, *Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib, Metin, Çeviri, İndeks*, Ankara 1991, İstanbul 1979.

Rıdvan Öztürk, *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları No: 593, Ankara 1994.

———, *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Cilt 1-2, Ankara 1995.

Volkan Coşkun, *Çolpan'ın Keçe ve Kündüz Romanı, Metin-İndeks-Gramer*, Yayımlanmamış dok. tezi, Edirne 1996.

Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 1992.

———, "Türk Dilinde -ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1958.